

Bregninge Mølle

af Svend Højte

Møller på Tåsinge

Endnu for omkring et halvt hundrede år siden kunne man mange steder rundt om i hele Danmark se en vindmølle af den såkaldte hollandske type rage op over landskabet. Hvis vinden blæste passende kraftigt, kunne man på de fleste møller se vingerne dreje lystigt rundt som tegn på, at møllen var i brug. De hollandske møller havde da næsten overalt afløst de ældre stubmøller. Kun ganske få steder stod endnu en sådan mølle, og vistnok ingen af dem var i brug.

Det mest karakteristiske ved en stubmølle er, at hele møllen skal drejes efter vindretningen, hvorimod det på en hollandsk mølle kun er dennes øverste del, den såkaldte »Hat«, der bliver drejet. Dette kan endda gøres automatisk ved hjælp af en særlig mekanisme, som kaldes en »Selvkrøjer«.

For at udnytte vindkraften bedst muligt bør en vindmølle bygges på et højtliggende sted, hvor vinden frit kan stryge til fra alle retninger, og en sådan mølle er derfor som regel let at få øje på.

Vandmøllen er en anden type mølle. Som navnet angiver, bliver den drevet af vandkraft, og en sådan mølle skulle derfor bygges ved et vandløb eller kildevæld. Heraf følger, at en vandmølle altid ligger lavt i forhold til det omgivende landskab. Da møllebygningen som regel også er ret lav, og da der i mange tilfælde vokser skov på begge sider af et vandløb, kan en vandmølle ofte være så godt skjult, at den er vanskelig at opdage.

Selv om der endnu i midten af dette århundrede var ikke så få vandmøller tilbage, var det ikke så ofte, man lagde mærke til

dem. I de senere år er nogle af vandmøllerne blevet restaureret, og enkelte af dem er i vore dage blevet en turistattraktion.

Det var vandmøllen, der først blev taget i brug i Danmark. Den ældst kendte mølle var en ganske enkel type med vandretliggende skovlhjul og lodret aksel. Det menes, at sådanne møller blev anvendt her i landet allerede før Kristi fødsel.

En nyere og større type var forsynet med lodretstillede skovlhjul og vandretliggende aksel. Møller af denne type kendes her i landet i hvert fald fra første halvdel af 1000-tallet.

Vindmøllen kom noget senere til Danmark. En af de ældst kendte stubmøller er omtalt i midten af 1200-tallet. Der skulle gå mere end et halvt årtusinde, før den hollandske mølle kom til landet. Til gengæld fik denne mølletype hurtigt stor udbredelse.

På Tåsinge har der i tidens løb været flere møller såvel vandmøller som vindmøller.

Møller kan anvendes til forskellige formål, men i denne beskrivelse vil der kun blive omtalt møller, som har været anvendt til formaling af korn.

Bregninge Mølle

Hvis man ser på et højdekort over Tåsinge, vil man finde, at øens højeste punkt, som er ca. 72 m. over havets overflade, er toppen af Bregninge bakke. Af kortet kan man endvidere se, at vind fra vest her har fri adgang hen over det sydfynske øhav og dels over den lavtliggende vestlige del af øen. Det kan derfor ikke undre, at man tidligt valgte at bygge en vindmølle på dette sted.

Hvornår den ældste mølle blev bygget her kan ikke dokumenteres, og det kan heller ikke bevises, at den var øens første vindmølle, men det må anses for meget sandsynligt. I hvert fald findes vistnok ikke sikre oplysninger om en endnu ældre vindmølle. Det kan dog ikke helt udelukkes, at der måske kan have været en eller flere endnu ældre møller, som ikke har efterladt sig spor i kildematerialet.

Da biskop Jacob Madsen fra Odense i 1588 besøgte øen, skrev han i sin visitatsbog: »Er 1 Weirmølle på Landet«. Selv om han ikke har anført, hvor den var beliggende, kan der næppe være tvivl om, at det var toppen af Bregninge bakke.

Dette understøttes af et notat om et fæsterskifte i Lensregnskabet for 1633/34, hvis liste over fæsterskifter er gennemgået af ingeniør og lokalhistoriker Gunnar Kjær Mortensen.

Det fremgår heraf, at *Niels Rasmussen Kold* fra Strammelse havde fæstet vindmøllen i Bregninge efter *Peder Møller*. Disse to er de ældst kendte møllere i Bregninge.

Endnu fra første halvdel af 1600-tallet er kildematerialet meget sparsomt, og fra dette tidsrum har jeg ikke fundet yderligere oplysninger om møllen og dens fæstere.

Kort tid efter midten af 1600-tallet kom de ulykkelige krige mod Sverige, og den svenske besættelse af Danmark fik sørgelige følger for befolkningen. I krigens kølvand fulgte smitsomme sygdomme, og mange mennesker døde. Hvor slemt det stod til, får man et gribende indtryk af ved at læse, hvad den daværende sognepræst for Bregninge og Landet menigheder har noteret i kirkebogen. I året 1659 skriver han, at han havde begravet 110 lig, men han havde ikke kunnet overkomme at indføre deres navne i kirkebogen. - Endnu værre stod det til i 1660, da han nøjes med lakonisk at notere: »Døde i dette år 119«. Det vides fra andre kilder, at nogle af de døde var blevet myrdet af de plyndrende svenske soldater.

De overlevende beboere var blevet forar-

mede, dels på grund af plyndringer og hærgninger og dels på grund af den misvækst, der blev en følge af de meget strenge vintre i disse år.

Krigen havde kostet staten mange penge, og da den var forbi, blev det derfor tvingende nødvendigt at udskrive nye skatter. For at kunne pålign disse skatter besluttede regeringen, at der skulle udarbejdes en fortegnelse over værdien af hver enkelt gård og hvert hus i hele landet. Som grundlag for beregningen benyttede man de såkaldte landgildeydelse, altså de ydelser, hver enkelt fæster og bruger skulle betale til godsejeren. Disse ydelser blev omregnet til Hartkorn, der blev benyttet som grundlag for påligningen af skatten. Denne første såkaldte Matrikel var færdig i 1662, og den kaldes derfor Matr. 1662.

I den nævnes i Bregninge et hus, som *Niels Møller* bor i, og som har ligget til vindmøllen. Møllen, som var afbrændt, skulle årligt yde 5 Pund mel i landgilde. (Mængdeenheden 1 Pund må ikke forveksles med vægtenheden 1 Pund = 0,5 kg. I datiden var f. eks. mængdeenheden 1 Pund rug eller hvede = 2½ tønne korn).

Det kan ikke siges med sikkerhed, om nævnte *Niels Møller* er samme mand som den foran nævnte *Niels Rasmussen Kold*, som havde fæstet møllen mindre end 30 år tidligere, men det er da meget sandsynligt.

Årsagen til møllens brand er ikke anført, men det ligger nær at tænke sig, at den kunne være stukket i brand af de svenske soldater, som hærgede på øen. Retfærdigvis bør det dog tilføjes, at en mølle naturligvis kunne brænde af andre årsager som f. eks. varmløbning eller lynnedslag. Det skete ikke så sjældent.

En ny mølle er formodentlig bygget få år senere og i hvert fald før midten af 1680'erne. Ved udarbejdelsen af en ny og forbedret Matrikel i årene 1682-1689, den såkaldte Matr. 1688, blev alle landets møller skyldsat. For Bregninge mølle er i denne Matrikel

anført, at Hartkornet var under gårdens (d.v.s. slottets) takst, og mølleskylden blev ansat til 2 tdr. Hartkorn.

Møllen var da fæstet af møller *Augustinus Carstensen*. Med ham tog det desværre en sørgelig ende. Skønt gift gik han i seng med en anden mands kone ved navn Maren Povel Hvids under hendes mands bortrejse. Følgen blev, at hun i 1688 fik et barn med mølleren. - En sådan overtrædelse af det 6. bud så man meget strengt på i hine tider. Mølleren blev dømt til at have sin hals forbrudt, en straf som dog senere blev ændret til »jern i Bremerholm«, altså straffearbejde i København. Her har han formodentlig været straffefange til sin død.

I jordebogen 1692 er som fæster af vindmøllehuset anført *Anders Pedersen Møller*, og han har sikkert også haft fæstet på møllen. Han fik døbt børn i tidsrummet 1690-1702.

I hans tid blev der foretaget en synsforretning. Det hedder heri, at møllen er i en temmelig elendig forfatning. Taget er meget utæt. Den øverste kværnsten er revnet, og drevet og knagerne i knaghjulet er så slidte, at disse dele skulle fornyes. Møllevingerne er ved at falde ned, og sejlene er pjalter og laser. Saksen under møllen var gået i stykker, men var repareret med jernskinner, således at den foreløbig kunne benyttes, men tovværket er kasabelt. - Det lyder jo temmelig trøstesløst.

1700-1800

Omkring 1710 blev fæstet overtaget af *Niels Hansen Møller*, som var født 1674 i Bregninge. Han var søn af Hans Nielsen (Væver) og hustru Johanne Rasmusdatter. Han blev 1703 i Bregninge gift med *Anne Andersdatter (Lund)*, som vistnok var født 1674 i Nyby som datter af gmd. Anders Rasmussen (Bundemand) og hustru Kirsten Rasmusdatter (Lund).

I de første år af ægteskabet boede familien »til huse« i Nyby, indtil den som foran nævnt

flyttede til Bregninge vindmølle. Så vidt vides havde Niels Hansen Møller fæstet på møllen, indtil han vistnok i midten af 1720'erne overtog fæstet på Ventepose vandmølle. Her døde han i 1727.

Efterfølgeren i Bregninge hed *Jens Hansen (Vejrmøller)*, men om ham er ingen oplysninger fundet. - Da Bregninge kirkebog er brændt for tidsrummet 1732-1773, er det ikke muligt heri at finde oplysninger om ham og de efterfølgende fæstere af møllen. - Af jordebøger er for tidsrummet 1739-1762 desværre ingen bevaret. Kildematerialet er derfor meget sparsomt fra denne periode.

Et skifte har dog kunnet give en enkelt oplysning, - I 1746 blev afholdt skifte efter Johan Michael Cheffers hustru *Marie Kirstine Marcidatter* i vindmøllehuset. Han må sikkert på det tidspunkt være fæster af møllen. De udenlandsk klingende navne kunne tyde på, at de var indvandrere.

Peter Henningsen skriver i sin bog: »Niels Juel og almuen på Tåsinge 1714-66«, side 48 følgende: »*Til påske 1748 fastede Johan Michael Schæfer Bregninge vejrmølle og forpligtede sig desuden til at opføre en hestemølle (hestegang) for egen bekostning, hvortil herskabet leverede materialerne. Møllerne skulle Schæfer selv vedligeholde, og desuden skulle han være skikkelig og høflig og ikke optræde uretfærdig mod nogen, »såfremt hand icke derfor vil underkaste sig vedborlig straf efter forordningen*«.

Til slottets husholdning skulle han male vederlagsfrit og forsvarligt. I årlig afgift skulle han betale 24 tdr. godt mel af vejrmøllen og 8 tdr. ditto af hestemøllen, når den stod færdig. Desuden måtte han udrede 12 tdr. godt mel eller 12 Rdl. årligt »ligesom hand selv bedst kand efterkomme at udrede« for at have sine 6 heste og 2 køer på græs i Nyby Medelvang.

Som bolig fik han et hus ved møllen med tiliggende have. Hans indfæstningsbeløb fremgår ikke af fæstebrevet.

Endnu i første halvdel af 1700-tallet ser

Stubmøllerne, der var i stand til at dreje om deres egen akse, var et almindeligt syn i det 18. århundrede. Her ses de på Bregninge Bakke. Vægmaleri på Valdemars Slot. (Foto: Margit Nielsen).

det ud til, at Tåsinge i forhold til antallet af beboere var underforsynet med møller, men denne mangel blev der efterhånden rådet bod på ved bygning af nye møller. I jordebogen 1762 er der i Bregninge nævnt ikke mindre end 3 vindmøller, som blev kaldt henholdsvis: »Den nye mølle«, som da var fæstet af førnævnte møller Cheffer. »Den store mølle«, hvis fæster hed Jens Svop. Endvidere var der en vindmølle uden beboelse. Den blev vistnok kaldt »Den lille mølle«.

Det ser ud til, at møller Cheffer få år senere er afgået som fæster, for i jordebogen 1767 er som fæster af de to store møller anført *Rasmus Hansen*, som skulle svare en årlig afgift på 60 Rdl.

Den lille mølle var da blevet fæstet af førnævnte Jens Svop, der dog døde før 1776, hvorefter den lille mølle vistnok blev nedlagt. Hans enke Bodil Svops blev boende i det jordløse hus, som hun i jordebogen 1800 er anført som fæster af.

Hvor længe Rasmus Hansen beholdt fæstet på de to møller er uvist. Han blev i 1773 gift med *Anne Christophersdatter* og overtog fæstet på en gård, men døde allerede ca. 1777.

Om de efterfølgende fæstere er fundet en del oplysninger.

Ifølge Bjerreby kirkebog blev Hans Jensen, enkemand og møller i Bregninge, 1775 i Bjerreby kirke gift med *Anna Kirstine Madsdatter* i Vårø præstegård. Han må på det tidspunkt have haft fæstet på i hvert fald den ene af møllerne. Dette bekræftes da også af Folketællingen 1787, hvori er nævnt Hans Jensen, 60 år og anden gang gift, samt hans kone Ane Kirstine Madsdatter, som var 40 år gammel. Han er da anført som møller på Bregninge mølle.

Han var født 1728 i Pederskov vandmølle som søn af møller Jens Hansen (Møller) og hustru Margrete Clausdatter. - Hans Jensen, som også fik tilnavnet Møller, blev 1752 i Bjerreby gift med *Maren Larsdatter*, der da

var enke. I de første år af ægteskabet boede familien i Vemmenæs, men før 1760 flyttede familien til Bjerreby, hvor Hans Jensen Møller havde fået fæstet på stubmøllen. Hvornår han overtog fæstet på møllen i Bregninge er uvist, men det er i hvert fald sket før 1775, og han har formodentlig beholdt det til sin død i 1795.

Endvidere vides med sikkerhed, at *Johan Jørgensen* i 1785 havde fæstet på en af møllerne i Bregninge. Hans navn kendes, fordi der er bevaret en oplysning om, at han nævnte år borttrømte sit fæste på møllen.

I Folketællingen i 1787 kaldes de to møller henholdsvis »Møllen på Bregninge bakke« og »Bregninge mølle«. Førstnævnte mølle var fæstet af den foran omtalte Hans Jensen Møller, medens den sidsnævnte var fæstet af *Peder Larsen (Møller)*, som formodentlig har afløst den borttrømte møller.

Peder Larsen (Møller) var i 1787 kun 21 år, men han var allerede i 1785 blevet gift med *Maren Jørgensdatter*. De fik en søn, som blev døbt Niels samme år. - Hun døde 1789 efter at have født endnu en søn. Møllen blev nogle år senere flyttet ud på Staus høj ved Skovballe, og Peder Larsen Møller flyttede med. Han var da 1789 i Bregninge blevet gift med *Maren Rasmusdatter*. - Dette bekræftes af Folketællingen 1801 for Søby, hvori er anført Peder Larsen, 34 år og anden gang gift. Han benævnes husmand og møller. Hans kone Maren Rasmusdatter var 30 år. Endvidere deres søn Niels, som da var 16 år og altså født 1785. Alt dette passer fint med de foran omtalte oplysninger fra Bregninge.

Alle de hidtil omtalte møller i Bregninge var stubmøller, og af disse var ved udgangen af 1700 tallet vistnok kun den ene tilbage. Ejeren af slottet og af alle møllerne, kammerherre Frederik Juel, (1761-1827), besluttede da at lade den afløse af en ny og mere moderne mølle af den såkaldte hollandske type.

1800-1900

Ved en stubmølle skal hele møllehuset drejes efter vindretningen, medens man ved en hollandsk mølle kun behøver at dreje møllehusets øverste del den såkaldte »Hat«. Dette gør betjeningen betydeligt lettere. Endvidere kan en sådan mølle forsynes med en såkaldt »Selvkrøjer«, som er en mekanisme, der automatisk drejer hatten efter vindretningen. - Den hollandske mølle var således et betydningsfuldt teknisk fremskridt.

Den ny mølle må være blevet bygget ca. år 1800 og i hvert fald før 1802. Sidstnævnte år blev alle møller i hele landet vurderet af hensyn til påligning af bygningsskat. Møllen i Bregninge blev vurderet til 2.732 Rdl. - Til sammenligning kan nævnes, at der i Sunds Herred blev vurderet 16 vandmøller og 5 vindmøller. Den gennemsnitlige vurdering var 910 Rdl.

Endvidere kan det oplyses, at kammerherre Juel i året 1800 havde fået bevilling på et grubbeværk i den nye vindmølle. - Et grubbeværk var udstyret med en kværn af en speciel konstruktion. Den blev benyttet til afskalning af byg til fremstilling af byggryn. Som følge af bearbejdningsmetoden fik grynene form af små, runde kugler, og de blev derfor ofte kaldt »Perlegryn«. - Det bør tilføjes, at en grubbekværn krævede en betydelig højere hastighed end en almindelig kværn.

Den ny mølle i Bregninge var øens første hollandske mølle, men det vides, at også stubmøllen i Bjerreby havde en grubbekværn i 1802.

Det ser ud til, at den ny mølle i de første år ikke havde nogen møllefæster. I Folketællingen 1801 er anført navne på 3 karle, om hvem det oplyses, at de alle tjente på en grubbemølle med jord, som ejedes af kammerherre Juel. Han må åbebart have drevet møllen ved hjælp af tjenestefolk.

Første møllefæster i den ny hollandske mølle var *Mads Kier*, som var gift med *Karen*

Jensdatter. De fik døbt børn i tidsrummet 1804 til 1812. Han er da også nævnt som fæster af møllen i jordebogen 1812. Yderligere oplysninger om denne familie er ikke fundet i kirkebogen, så den er formodentlig flyttet fra øen ret hurtigt efter 1812.

Fæstet blev ca. 1814 overtaget af *Jens Mogensen*, som var født 1782 i Albjerg på Fyn. Han var søn af Mogens Madsen og hustru Kirsten Nielsdatter. - I 1814 blev han i Vejstrup kirke gift med *Maren Jørgensdatter*. Hun var født 1791 i Vejstrup sogn og datter af Jørgen Reinholtsen og hustru Beate Sørensdatter.

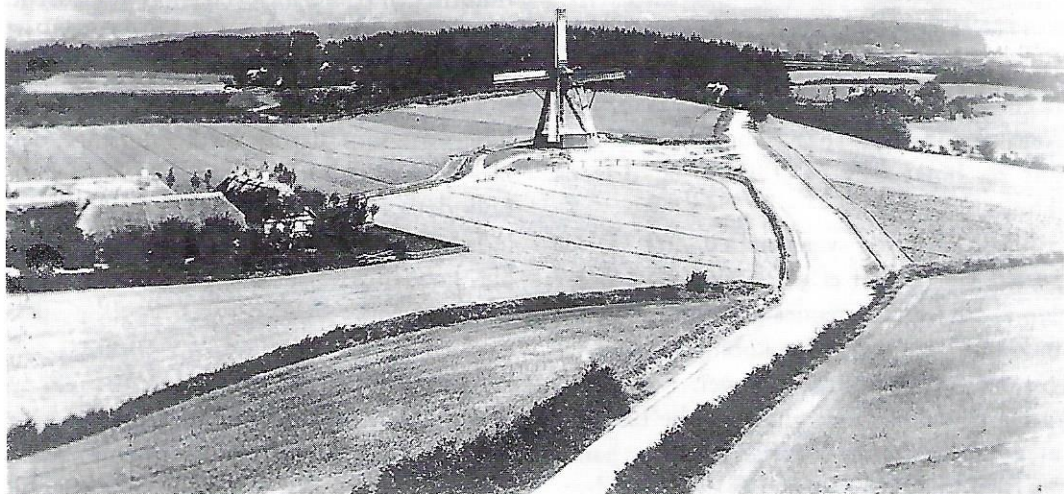
Hans initialer I M S samt årstallet 1839 står stadig indskrevet på en af de svære bjælker i møllens mellemste etage.

Jens Mogensen er nævnt som fæster i jordebogen 1816. (Forpagter for 10 år fra 1814-01/05 og fæstebrev 1823-25/07). - I Matr. 1844 er han anført som fæster af matr.nr. 4 b. med Hartkorn: 2-3-2-0 efter den ny matrikel, samt af matr.nr. 6 a. med Hartkorn: 0-7-0-2 1/4. Det giver tilsammen Hartkorn: 3-2-2-2 1/4.

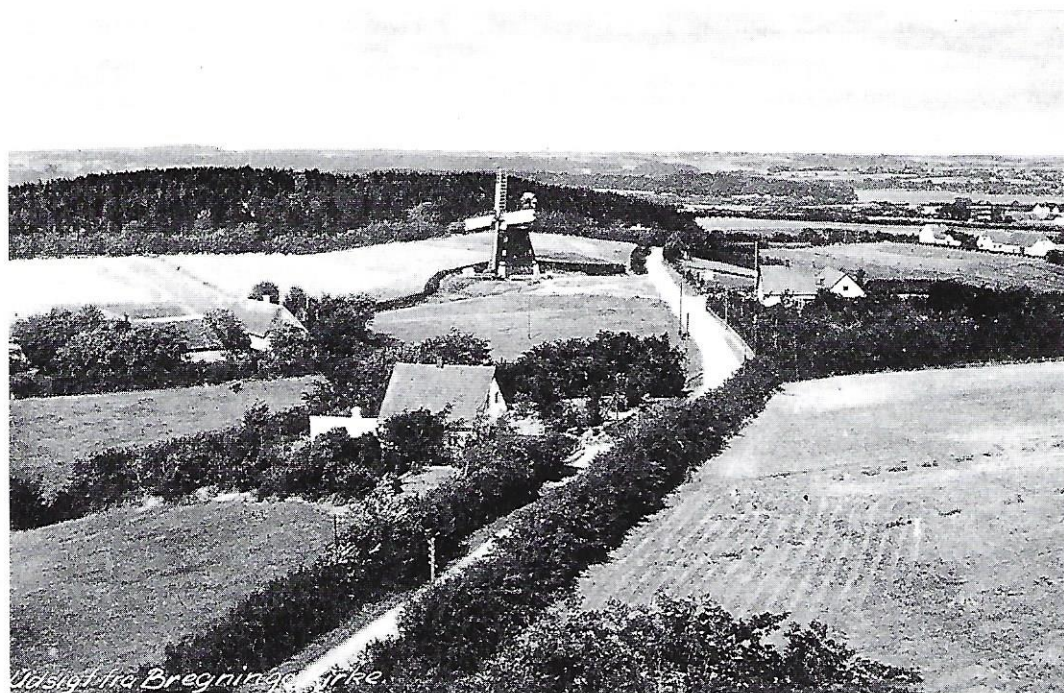
Dette bekræftes også af oplysninger, som jeg i 1991 har modtaget fra Hjørdis Mikkelsen, København: »Jens Mogensen forpagtede møllen i 1813 for en årlig afgift af 131 tdr. rug. Til møllen hørte da 6 tdr. land, som var indhegnet med grøft. Der var 4 frugttræer, men ingen humle og kommen. 12 fag stuehus indrettet til beboelse. 11 fag baghus, sammenbygget, indrettet til Lo, Stald, Kornlade og Karlekammer.

I fæstebrevet 1823 er angivet Hartkorn: 3-2-1-2 1/4.

Senere samme år er tilføjet, at Hartkorn 2-

Ældre foto af Bregninge Mølle. Dengang var der mere forbløst på bakkens top.

Udsigt fra Bregninge Mølle

Nyere foto med samme motiv, men nu er der kommet flere huse til, og læhegnene er vokset op.

4-1-2 1/4 er taget fra Rasmus Svendsens enkes gård, (matr.nr. 4.)

Indretningen i 1823 er angivet som følger: Dagligstue, Sovekammer, Storstue, Møllestue, Køkken, Spisekammer, Bryghus, Loft, Huggehus, Ko- og Hestestald og Loer samt Møllen«.

Hans kone døde 1849, men han beholdt fæstet indtil 1851 og flyttede senere fra øen. Ægteparrets 6 børn var alle født i Bregninge sogn i årene 1815-1827. Nogle af disse blev gift og bosat dels på Tåsinge og dels på Thurø.

I 1851 overtog svigersønnen *Erik Hansen* fæstet. Hartkornet er da angivet til: 3-2-2-2 1/4 således som beregnet ovenfor. - Han var født 1813 vistnok i Ærøskøbing, og han var vistnok udlært som møllebygger.

Da han 1843 i Bregninge kirke blev gift med *Ane Cathrine Rasmusdatter*, er han i hvert fald i kirkebogen anført som møllebygger. - Hun var født 1812 i Bukkehavn mølle som datter af møller Rasmus Sørensen og hustru Petronelle Madsdatter.

Ved vielsen opholdt han sig i Bjerreby mølle. Denne var da fæstet af Rasmus Knudsen Clausen, som var født i Ærøskøbing, og de to har muligvis kendt hinanden før i tiden.

Ane Cathrine Rasmusdatter døde 1845, og han blev derefter 1850 i Bregninge kirke gift med *Birgitte Mogensén*, som var født 1827 som datter af ovennævnte Jens Mogensén. Erik Hansen beholdt kun fæstet i 7 år og flyttede derefter fra øen.

Efterfølgeren som fæster hed *Jørgen Larsén*. Han var født ca. 1820, men hvor er ikke fundet. Han var gift med *Claudine Hansen*, men ikke viet på Tåsinge. Han døde 1869 i en alder af 46 år. Oplysninger om, hvad der blev af hans enke og deres børn, er ikke fundet.

Det er muligt, at hun beholdt fæstet nogle år efter sin mands død, men i hvert fald blev det 1875 overtaget af *Hans Mortensen Lolk*. Han var født i Helluf 1847 og søn af gmd.

Morten Hansen (Lolk) og hustru Boel Jørgensdatter (Barfod). I 1875 blev han i Bjerreby kirke gift med *Ane Hansen (Høj)*. Hun var født 1851 i Ny Gesinge og datter af gmd. Hans Jensen (Vej) og hustru Karen Rasmusdatter (Høj). Hans Mortensen Lolk tilhørte den på Tåsinge velkendte Lolk-slægt, som har spillet en betydningsfuld rolle på øen.

I 1875 blev møllen ombygget og fik det udseende, som den beholdt, så længe den blev benyttet som mølle. Hans Mortensen Lolk døde i 1896. Hans enke beholdt fæstet indtil 1912, da både møllen og møllegården blev købt til selveje.

1900-2000

Møllegården blev købt af sønnen Valdemar Mortensen Lolk, men da det i denne beretning er møllen, der har størst interesse, vil gårdens videre historie ikke blive omtalt her.

Møllen blev købt af svigersønnen *Anders Andersen Højte*, som var født 1886 i Heldager på Fyn. Han var søn af gmd. Rasmus Andersen (Omand) og hustru Ane Ottesén, som begge var født på Tåsinge.

Efter at faderen var død i 1894, sad moderen enke i nogle år, men i 1901 blev hun i Tved kirke gift med gmd. Lars Rasmussen Højte i Vårø og flyttede til Tåsinge med sine 5 børn. Disse fik derefter Højte-navnet.

Anders Højte blev 1912 gift med *Jørgine Mortensen Lolk*, som var født 1889 i Bregninge og datter af førnævnte møller Hans Mortensen Lolk. - Der kom ingen børn i ægteskabet, som senere blev opløst.

Anders Højte lod efter overtagelsen møllen modernisere og udstyre med selvkrøjer og selvvikker samt med en 10 HK forbrændingsmotor. Møllens vingefang er i 1934 angivet til 34 alen. Møllen har aldrig haft »Omgang« eller »Svikstilling«, som denne platform også kaldes.

Anders Højte blev den sidste møller i

Bregninge mølle. Det gik med den som med så mange andre vindmøller. I løbet af 1930'erne fik de stadig mindre og mindre at male, og efter en vis kortvarig opblomstring i årene under anden verdenskrig måtte de fleste af dem lukke. Af disse blev mange ret hurtigt revet ned, nogle blev foreløbig bevaret kun for senere også at blive revet ned, og kun nogle få blev reddet, fordi de blev taget i brug til andet formål. Det sidste blev tilfældet med Bregninge mølle.

Da Anders Højte købte møllen, hørte der 5 tdr. land jord til, og i 1948 satte han møllen samt mark og beboelse til salg. Dette sidste blev købt af *Marie og Martin Madsen*, mens møllen blev købt af tømremester *Svend Flintegaard Andersen* og hans hustru *Tove Rosalie f. Larsen*, og Anders Højte flyttede til Svendborg.

Det siger sig selv, at det ikke var købernes hensigt at benytte møllen til dens egentlige formål. De havde imidlertid fået den idé, at de ville ombygge den til restaurant. Rent umiddelbart kan denne beslutning synes noget usædvanlig og risikabel, men set på baggrund af deres hidtidige beskæftigelse bliver den mere forståelig.

Svend Flintegaard Andersen var født 1917. Han var vokset op ikke langt fra møllen, idet hans forældre gmd. Hans Søren Andersen og hustru Anna Marie Christensen Flintegaard havde købt »Carlsberggaarden« i Nyby i 1918. Han blev udlært som tømmer og startede senere egen forretning. I begyndelsen af anden verdenskrig blev han gift med ovennævnte Tove Rosalie Larsen, som var født 1918 i København. Hun var datter af bagermester Christian Larsen og hustru Anny Sofie Frederikke. Allerede som ganske ung fik hun interesse for restaurationsbranchen, og samtidig med at hun gik på handelsskole, arbejdede hun som servitrice. Også efter at hun senere havde fået fuldtidsarbejde i et parfumeri, fortsatte hun med at arbejde som servitrice lørdag og søndag. Da hun var blevet

gift, flyttede hun og hendes mand til Svendborg og senere til Tåsinge. I de følgende år arbejdede hun som servitrice i restaurationer i Svendborg. Hun fik således stor erfaring i denne branche. - Da hendes mand kom med forslaget om, at de skulle købe Bregninge mølle og ombygge den til restaurant, greb hun lejligheden til at blive selvstændig.

Først skulle møllen ombygges til sit nye formål, og det kostede mange penge, men da hendes mand var tømremester, kunne han udføre en stor del af arbejdet selv. - Det tog et par år, og pinsedag 1950 kunne de byde de første gæster velkommen.

I begyndelsen var restauranten kun åben om sommeren, men senere blev den helårsrestaurant. - Det viste sig hurtigt, at den blev en god forretning, så det blev nødvendigt at udvide flere gange. I højsæsonen gav restauranten undertiden beskæftigelse til omkring en snes personer.

Når man en klar og stille sommeraften sidder ved et vinduesbord i øverste etage og ser udover landskabet, kan man beundre den meget skønne udsigt. Det er en oplevelse, man sent vil glemme.

I sommeren 1964 blev familien desværre ramt af en tragisk ulykke. Svend Flintegaard var meget interesseret i flyvning og havde privatflyvercertifikat. I slutningen af 1950'erne havde han købt en lille sportsflyvemaskine og fået lavet en primitiv landingsbane på en mark nær Bregninge. Ved en flyvetur med to passagerer styrtede maskinen under forsøg på nødlanding ned på en mark på Vestsjælland og blev knust. - Både han og hans passagerer blev dræbt.

Det var et meget hårdt slag for hans familie, men enken besluttede trods alt at drive møllerrestauranten videre. - Senere blev hun gift med tømremester og enkemand *Ove Carl Christensen*, som var født 1923 i Brahetrolleborg. Han havde egen forretning i København, men flyttede efter giftermålet til

Møllen set fra nord og med Bregninge Kirke i baggrunden.

Foto fra juli 1993, da møllen havde fået nye vinger.

Tåsinge og blev restauratør sammen med sin kone. Han døde 1987, men hun lever endnu da dette skrives.

I 1974 besluttede de at holde op og sælge møllerrestauranten. Den blev købt af hovmester *Engelbert Schrøter Magnussen* og hustru *Jensya*. De var begge født på Færøerne, han 1933 i Vaag og hun 1935 i Klaksvig. Købesummen var vistnok 800.000 kr.

I 1978 udvidede de med en større tilbygning og fortsatte driften frem til 1981, hvor møllen blev solgt til daværende ejer af Bregninge kro *Hans Staff Johansen* og hustru *Karen Elise*. - Han var født 1938 i Stabolt som søn af bolsmand *Niels Staff Johansen* og hustru *Martha Johanne*.

I 1974 havde *Hans Staff Johansen* og hans kone købt Bregninge kro, og den ville de fortsat drive sammen med møllerrestauranten, som fremover kun skulle være åben i sommerhalvåret. - Det blev desværre kun kort tid, han nåede at drive begge restauranter, idet han døde 1982 i en alder af kun 44 år.

Karen Elise Johansen valgte da at sælge kroen til restauratør *Lennart Worm*, for derefter at koncentrere sig om restauranten i Bregninge mølle.

Hvis forlængst afdøde møller *Hans Mortensen Lolk* kunne stå op af sin grav på den nærliggende kirkegård og en sommer-søndag vandre en tur hen forbi sin gamle mølle, ville han sikkert stirre forbavset, når han så dens nuværende udseende og de mange biler, der holdt foran den. En sådan forandring ville han næppe synes om. Det er der muligvis også andre, der heller ikke gør.

Trods dette er møllen dog alligevel i sin nuværende skikkelse blevet bevaret som det sidste minde om de vindmøller, som igennem århundreder har malet korn på Tåsinge.

Efterskrift:

Hans Lolk Knudsen, dattersøn af møller *Hans Mortensen Lolk*, gav i 1950 folkemindesamler *Povl Fredholm* følgende afskrift af et vers:

*Paa Jorden ej lever klogere Mand
end den som sin Tunge styre kan.
Som meget ved, men lidet siger
og inden han svarer, sig nøje betænker.
Tal lidt, men tal sandt
og lad enhver være god for sig,
saa vil ej nogen krænke dig.*

Linierne stod engang at læse på en af de svære bjælker i møllen og var skrevet af en ubekendt turist omkring år 1900. Bjælken med verset blev skjult ved ombygningen til restaurant.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby sogn, død 1999 i Højbjerg v. Århus. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990, 1991, 1992, 1993 og 1994.

Denne artikel er fundet frem iblandt *Svend Højtes* efterladte manuskripter, der opbevares i Tåsinge Lokalhistoriske Arkiv. Beretningen er dateret 18. februar 1991 og er en del af et samlet arbejde om møllerne på Tåsinge og deres historie. Afsnittet her gengives blot let redigeret fra helheden og med få suppleringer.

Det er årbogsredaktionens forhåbning, at der til kommende årbøger må kunne udvælges og gengives flere af *Svend Højtes* beretninger om Tåsinges gamle møller.

Møllere i Bregninge

- en ufuldstændig oversigt

- ? - 1633 Peder Møller.
- 1633 - ? Niels Rasmussen Kold, senere kaldt Niels Møller.
- ca. 1670 - ca. 1689 Augustinus Carstensen.
- ca. 1689 - ? Anders Pedersen Møller.
- ? - ca. 1710 måske Jørgen Jørgensen Møller.
- ca. 1710 - ca. 1725 Niels Hansen Møller (1674-1727)
- ca. 1725 - ? Jens Hansen (Vejrmøller).
- ? - ca. 1765 Johan Michael Cheffer (i den nye mølle).
Før omkring midten af 1700 tallet var der kun 1 vindmølle, men i jordebogen 1762 er nævnt 3 møller. De var fæstet af henholdsvis: Johan Michael Cheffer, som nævnt ovenfor.
- ? - ? Jens Svop (i den store mølle).
Den tredje mølle var 1762 uden beboer.
- ca. 1765 - ca. 1773 Rasmus Hansen, som var fæster af 2 møller.
- ca. 1773 - 1795 Hans Jensen Møller (1728-1795), der er nævnt som fæster af møllen på Bregninge bakke.
samt:
- ca. 1773 - 1785 Johan Jørgensen, der var fæster af Bregninge mølle.
- 1785 - ca. 1800 Peder Larsen (Møller), senere møller i Staus mølle.
Kort tid før år 1800 blev der bygget en ny hollandsk mølle, som afløste stubmøllerne.
- ca. 1800 - ca. 1804 Ingen fæster, kun tjenestefolk.
- ca. 1804 - ca. 1814 Mads Kier.
- ca. 1814 - 1853 Jens Mogensen, som blev afløst af svigersønnen:
- 1853 - 1859 Erik Hansen.
- 1859 - 1869 Jørgen Larsen (ca. 1829-1869).
- 1869 - 1875 måske hans enke Claudine Hansen.
- 1875 - 1896 Hans Mortensen Lolk (1847-1896).
- 1896 - 1912 hans enke Ane Hansen (Høj), derefter svigersønnen:
- 1912 - 1948 Anders Hansen Højte (1886- ?)
- ? - Møllen ombygget til restaurant i årene 1948-1950.
- 1948 - 1964 Svend Flintegaard Andersen og hustru Tove Rosalie, f. Larsen.
- 1964 - 1969 Tove Rosalie Andersen.
- 1969 - 1974 Tove Rosalie og hendes anden mand, Ove Christensen.
- 1974 - 1981 Engelbert Schrøter Magnussen og hustru Jensya.
- 1981 - 1982 Hans Staff Johansen og hustru Karen Elise, derefter hendes bror:
- ca. 1983 - Niels Villy Christiansen, med Karen Elise Johansen som forpagter.

—ooOoo—